

ЛАЛМИКОР ДЕҲҚОНЧИЛИКДА БЕДА “АРИДНАЯ” НАВИНИНГ УРУҒЧИЛИГИ

Солижонов Шахбоз Зафаржон ўғли

Андижон қишлоқ хўжалик ва агротехнологиялари институти ўқитувчиси

Бобожонова Мадинабону Баходиржон қизи

Холдорова Хуснида Хайдарали қизи

Тўраев Темурбек Улуғбек ўғли

Тожиматова Сурайёхон Арабжон қизи

Андижон қишлоқ хўжалик ва агротехнологиялари институти талабалари

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7247165>

Аннотация. Мақолада беданинг “Аридная” навининг бошланғич уруғчилик тизмини йўлга қўйиш ва уларни ишлаб чиқоаришга жорий этишга боғлиқ бўлган натижалар батафсил ёритилган.

Калит сўзлар. беда, нав, оила, тизма, ем-хашак, кўк масса, озиқа бирлиги, кўк поя, махсулдорлик, иссиқлик, қурғоқчилик.

СОРОТ КУЛЬФЫ "АРИДНАЯ" В ФЕРМЕ ЛАЛМИКОР

Плодородие

Аннотация. В статье подробно описаны результаты, связанные с созданием системы первичного семеноводства сорта люцерны и Аридная внедрением их в производство.

Ключевые слова. люцерна, сорт, семейства, линия, корм, зеленая масса, кормовая единица, зеленый стебель, урожайность, жара, засуха.

"ARIDNAYA" VARIETY OF CULFA AT LALMIKOR FARMING

FERTILITY

Abstract. The article describes in detail the results associated with the creation of a system of primary seed production of the alfalfa variety Aridnaya and their introduction into production.

Keywords. alfalfa, variety, mixtures, line, fodder, green mass, fodder unit, green stem, productivity, heat, drought.

КИРИШ

Юртимизда олиб борилаётган ислохотларни амалга оширишда лалмикор ерлардан унумли фойдаланиш учун дуккакли экин бедани бошоқли дон экинлари билан алмашлаб экиш тизимида етиштиришда, аҳолини гўшт-сут маҳсулотлари билан таъминлашда чорва молларига ширали, юқори оқсилли озуқалар етказиб бериш қаторида тупрокнинг агротузилмавий хусусиятларини ва унумдорлигини сақлаш ҳамда ошириш имкониятини яратиш, экологик соф маҳсулотлар олишни таъминлайди.

Республикамизнинг лалмикор ерларида бошоқли дон экинларидан барқарор ва давлат андоза талабларига жавоб берадиган сифатли дон ҳосили олишга, тупрок унумдорлигини сақлаш ва оширишга, чорвачиликни ривож-лантиришда юқори оқсилли, тўйимли хашаклар билан таъминлашда навдор беданинг майдонини кенгайтиришда бошланғич уруғчилигини йўлга қўйиш ҳозирги куннинг долзарб вазифаларидан бири ҳисобланади. Лалмикор ерларда бошоқли дон экинларини етиш-тиришда алмашлаб экиш тизимида ем-хашак экинлари орасида беда экини етакчи ўринни эгаллайди. Экин

майдонининг салмоғи, ҳосилдорлиги, пичан-ининг тўйимлиги, узоқ вақт сақланиши, тупроқнинг унумдорлигини сақлаш ва оширишдаги фойдали жиҳатлари билан бир йиллик ем-хашак экинларидан устунлик қилади[1].

МЕТОД ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Беда лалмикор ерларда бошоқли дон экинларига яхши ўтмишдош ҳисобланиб, уруғ, кўк масса, пичан учун экилганда илдиздаги бактерияли туганаклари ёрдамида ҳаводан эркин азотни фиксациялаш йўли билан ўзидан кейин гектарига 80-90 кг соф азотни тўплаши билан тупроқ унумдорлигини сақлаш ва оширишда муҳим ўрин эгаллайди. Бу азот меъёри ҳар бир гектар майдонга 1,5-3 ц аммиакли селитра ёки 20 тонна маҳаллий гўнг эквивалентлигига тенг ҳисобланади [3].

Селекция жараёнида уруғчиликни тўғри йўлга қўйиш амалга оширилса, шунчалик юқори самара беришлигини академик Г.В. Гуляев таъбирича, экинлар ҳосилдорлиги камида 20 % ошишига имкон яратади [2].

Долзарблиги. Юқорида келтирилган муҳим муоммаларни ҳал этиш учун Давлат реестрига киритилган Лалмикор деҳқончилик илмий-тадқиқот институти томонидан яратилган беданинг “Аридная” навини сара уруғини тижоратлаштириш муҳим аҳамиятга эга. Бу нав юқори ҳосилдорлиги, касалликларга ва ташқи муҳитнинг ноқулай иқлим-шароитларига чидамлиги билан Жиззах, Тошкент, Қашқадарё ва Самарқанд вилоятларининг лалмикор минтақаларида фаолият олиб бораётган фермер хўжаликларида синовдан ўтиб, 2006-2008 қурғоқчил келган йилларда иқтисодий жиҳатдан анча самарали нав эканлигини тўлиқ намоён этганлигини инobatга олиб, ушбу навнинг бошланғич уруғчилиги бўйича тажриба олиб борилди.

Тадқиқот услублари. Бу тижоратлаштириш лойиҳаси Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалик экинлари навларини синаш Давлат комиссияси томонидан қабул қилинган (Тошкент, 1994) ва Лалмикор деҳқончилик илмий-тадқиқот институти томонидан ишлаб чиқарилган услубий қўлланма (2004) ва Давлат патент идорасининг “Дуккакли экинлари бўйича фарқланиш ва барқарорлик мезонларига синов ўтказиш” қўлланмаси (1999) асосида ҳамда тажрибалардан олинган эксперименталь маълумотларни дисперсион математик таҳлил Б.А.Доспехов (1986) услуби бўйича амалга оширилди.

Олинган натижалар таҳлили. Бошланғич уруғчиликни йилма-йил йўлга қўйилиб борса, бу лалмикор деҳқончиликда нав алмаштириш ва уруғчилигини йўлга қўйилиши натижасида ҳосилдорликнинг салмоғи 40 % ошишига олиб келади.Юқорида келтирилган адабиётлар таҳлилидан келиб чиққан ҳолда ҳо-зирги кунда лалмикорликда беданинг “Аридная” навининг бошланғич уруғчилигини йўлга қўйилиши лалмикор ерлардаги аҳолини турмуш даражасини юксалтиришда ва даромадларининг ошишида бевосита хизмат қилади.Андижон қишлоқ ва агротехнологиялар институтида беданинг “Аридная” навларининг бирламчи уруғчилигини ташкил этиш учун қуйидаги тадқиқот ишлари амалга оширилди:

Биринчи йил авлодлар кўчатзорига элита майдондан танлаб олинган 600 та оила қатор-қатор қилиб 10 метр узунликда қатор ораси 45 см қилиб қўл кучи ёрдамида экилди. Ўсимликларнинг сони, асосий миқдорий белгилари, ўсимлик бўйи, умумий маҳсулдорлик, иссиққа, қурғоқчиликка ва касалликларга чидамлиги, 1000 дона уруғ вазни ва бошқа қимматли хўжалик белгилари бўйича баҳолаш ва танлаш ишлари олиб борилади.

Юқорида кўрсатилган майдонларда бедани етиштириш тадбирлари Андижон қишлоқ ва агротехнологиялар институтида Андижон қишлоқ ва агротехнологиялар институтида ишлаб чиқилган агротехнологик тавсиялар асосида амалга оширилмоқда. Тажриба майдонларида ўсимликларнинг ўсиши ва ривожланишини фенологик кузатувлар остида олиб борилди. Иссиққа, қурғоқчиликка бардошсиз, касалликларга чалинган оилалари аниқланиб, ажратиб олинди. Далаларни бегона ўтлардан тозалаш, ўсимликлар қатор ораларига ишлов бериш ва зарарли ҳашаротларга қарши кимёвий кураш усуллари ўз вақтида сифатли олиб борилди. Биринчи йил авлодлар кўчатзоридан оилаларни танлаб олишда беда экинининг белгилари фарқланишидан фойдаланиб, беданинг “Аридная” навига хос бўлган 598 та типик оилалар танлаб олинди. Оилаларда ўсимликларнинг ўсиш ва ривожланиш даври февралнинг учинчи ўн кунлигида бошланиб, шохланиши март ойининг иккинчи ўн кунлигида, гуллаш даври апрел ойининг учинчи ўн кунлигида ва дон тўлиқ пишиши 12-18 июл кунларига тўғри келди.

Беда “Аридная” навининг I ва II- йил авлод синаш питомнигида оийлаларнинг биологик ва хўжалик белги хусусиятлар кўрсаткичларининг натижалари, (Андижон, 2020-2021 й.й).

Нав номи	Экилган Линиялар сони	Экилган майдон. П/М	Биотик ва абиотик омилларга чидамли оилалар сони. Дона			
			Касалликларга чидамли линиялар	Зараркунандаларга чидамли линиялар	Хосилдорлиги юқори линиялар	Яроқсиз Қилинга линиялар
1-йил авлод синаш питомниги						
Аридная	598	8	501	388	450	80
2-йил авлод синаш питомниги						
Аридная	520	50	504	487	507	25

Биринчи йил авлодлар кўчатзоридида ўрганилган 598 та оила дала ва лаборатория шароитида таҳлил қилиниб оилага мансуб бўлмаган, етилмаган, касалланган, ўсимлик бўйи, гулидан фарқ қилинган 80 та оила яроқсизга чиқарилди, танлаб олинган 520 та навга хос оилалар алоҳида боғ ҳолида боғланиб ўриб йиғиб олиниб қўл кучида янчилиб, уруғлар тозаланиб, ҳар бир оила алоҳида-алоҳида паеччаларга солинди.

Беданинг иккинчи йил авлодлар кўчатзоридида экилган 520 тадан, қимматбаҳо белги ва хусусиятларга эга бўлган 520 та оила танлаб олиниб қўл кучи ёрдамида ҳар бир пайкал алоҳида-алоҳида ўрилди. Олинган уруғларни ғалвирда тозалаш ва саралаш ишлари олиб борилди. Натижада бу навнинг иккинчи йил авлодларидан сара навдор уруғлар тайёрланди (1-жадвал).

Мазкур уруғлар биринчи йил кўпайтириш майдонида экилади ҳамда ўсув даврида морфологик хўжалик белгиларига хос бўлган типик хусусиятли ўсимликларни танлаб олиш йўлида олдидан навлараро ва бегона ўтлардан тозалаш ишлари амалга оширилди ва иккинчи йил кўпайтириш майдони учун навдор сара уруғлар тайёрланади. Олиб борилган тадқиқотлар натижасида беданинг иккинчи йил кўпай-тириш уруғчилигини йўлга қўйиш

мақсадида институт ва “Бахмал” илмий -тажриба станциясининг тажриба участкаларига илмий-амалий шартнома асосида жорий қилинди.

ХУЛОСА

Беда навларининг биринчи ва иккинчи кўпайтириш уғуғчилик тизми тўлиқ йўлга қўйилиб, олинган ҳосил Лалмикор деҳқончилик илмий -тадқиқот институтида ва уруғчиликга ихтисослашган фермер хўжаликларида экилиб, навдор сара уруғ етиштиришга имкон яратилди.

REFERENCES

1. Байгулов Д.П., Егоров А.И. Перспективы концентрации семеноводства люцерны. Туды УзНИИ зерна, выпуск 18, Ташкент, 1981г., с. 43-45.
2. Гуляев Г.В. Основные направления научно-организационной работы по семеноводству полевых культур. Ж.Селекция и семеноводства. 1993 г., № 2.
3. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта. Москва. 1985
4. Иванов А.И. “Люцерна” Колос. М.1988г.